

СУБ'ЄКТИ ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНОГО ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

ENTITIES OF GENERAL SOCIAL PREVENTION OF CRIMINAL OFFENCES AGAINST THE ENVIRONMENT

Черниш М.О., к.ю.н.,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ORCID ID: 0009-0000-6416-7617

У науковій роботі автор зазначає, що запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля здійснюється певними суб'єктами. Це пов'язано з тим, що вирішення проблеми запобігання злочинності є можливим лише шляхом об'єднання дієвих зусиль різних суб'єктів на різних рівнях: міжнародному, національному, місцевому, на рівні громадських організацій та населення кожної країни.

В статті автор аналізує діяльність наступних груп суб'єктів запобігання злочинам проти довкілля: суб'єкти, які визначають основні напрями, завдання, форми й методи запобігання та протидії злочинності в країні; суб'єкти, що здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання та протидії злочинності; суб'єкти, які виявляють криміногенні фактори і сигналізують про них; суб'єкти, що безпосередньо реалізують заходи з реагування на окремі злочини, а також заходи щодо послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, зокрема щодо корекції особистісних деформацій та усунення обставин, що їх сформували.

До суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля автор відносить відносити державні органи, які визначають державну політику у сфері боротьби (у тому числі запобігання злочинам) зі злочинністю, а саме: – Верховна Рада України; – Президент України; – Кабінет Міністрів України; – органи місцевого самоврядування. До суб'єктів реалізації кримінологічної політики належать: – державні органи, які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання злочинам; – державні органи, які здійснюють правоохоронну діяльність у сфері запобігання злочинам; – органи, установи та організації, окремі громадяни, діяльність яких напряду не пов'язана з запобігання злочинам, водночас реалізація повноважень чи виконання громадянського обов'язку безпосередньо впливає на усунення причин та умов злочинів.

Ключові слова: загальносоціальне запобігання, суб'єкти запобігання, екологічна безпека, довкілля, злочинність, навколишнє середовище, екологічна злочинність.

In the scientific work, the author notes that the prevention of criminal offenses against the environment is carried out by certain subjects. This is due to the fact that solving the problem of crime prevention is possible only by combining the effective efforts of different subjects at different levels: international, national, local, at the level of public organizations and the population of each country.

In the article, the author analyzes the activities of the following groups of subjects of preventing crimes against the environment: subjects that determine the main directions, tasks, forms and methods of preventing and combating crime in the country; subjects that provide information and analytical support for preventing and combating crime; subjects that identify criminogenic factors and signal about them; subjects that directly implement measures to respond to individual crimes, as well as measures to weaken or neutralize criminogenic factors, in particular, to correct personal deformations and eliminate the circumstances that formed them.

The author includes the subjects of prevention of criminal offenses against the environment as state bodies that determine state policy in the field of combating (including crime prevention) crime, namely: – the Verkhovna Rada of Ukraine; – the President of Ukraine; – the Cabinet of Ministers of Ukraine; – local self-government bodies. The subjects of implementation of criminological policy include: – state bodies that coordinate activities in the field of crime prevention; – state bodies that carry out law enforcement activities in the field of crime prevention; – bodies, institutions and organizations, individual citizens whose activities are not directly related to crime prevention, while the implementation of powers or the fulfillment of civil duty directly affects the elimination of the causes and conditions of crimes.

Key words: general social prevention, subjects of prevention, environmental safety, environment, crime, environment, environmental crime.

Постановка проблеми. Екологічні проблеми є небезпечними за своїми наслідками, оскільки: а) створюють загрозу для здоров'я людей – внаслідок поширення хвороб, пов'язаних зі підвищенням температури, погіршенням якості повітря і доступу до питної води тощо; б) мають соціальні наслідки – призводять до збільшення соціально-економічної нерівності, міграції населення, конфліктів через доступ до водних ресурсів і територій, зменшення можливостей зайнятості, загрози зневоднення деяких регіонів тощо; в) сприяють появі психологічних проблем у людей – виникають внаслідок страху, тривоги, відчуття безпорадності перед масштабом складних проблем та ін.

Вирішення цих проблем є можливим лише шляхом дієвих зусиль на різних рівнях: міжнародному, національному, місцевому, на рівні громадських організацій та населення кожної країни тощо.

Дослідження наукової літератури показує, що вивченням проблематики загально соціального запобігання злочинності займалися та займаються вчені як: О.М. Бандурка, В.С. Батиргарєєва, В.І. Борисов, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, О.Г. Колб, О.М. Костенко, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, П.П. Михайленко, С.Л. Стрельцов, В.О. Туляков, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, Н.М. Яршин, О.Н. Яршин та ін.,

роботи яких склали методологічне підґрунтя при викладенні змісту даної наукової статті.

Метою статі є дослідження діяльності суб'єктів, які здійснюють загально соціальне запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля.

Виклад основного матеріалу. Важливо усвідомлювати, що проблеми екологічного характеру, які наразі поставили від загрозу сам факт існування нашої планети, є наслідком нехтування базовим правилами, які покликані забезпечити захист довкілля у всіх його проявах. Вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля призводять до незворотніх змін у навколишньому середовищі.

Перспективним напрямком протидії злочинності в екологічній сфері є запобігання такій злочинності. Запобігання є ознакою правової держави. Саме запобігання злочинності може призвести до істотного зниження кількісних і позитивних змін якісних показників екологічної злочинності в Україні.

Особливістю діяльності держави, її органів, установ, соціальних груп, посадових осіб і громадськості у сфері запобігання злочинності характеризується такими ознаками:

1. Це тривалий, постійний, складний і наполегливий процес протидії з боку всіх соціальних систем держави

тим явищам, що формують криміногенний потенціал у суспільстві.

2. Джерела злочинних проявів криються у самому суспільстві та його членах, тому необхідне своєрідне «самоочищення» або «самовідновлення». Держава, влада та суспільство мають усвідомити це й дотримуватися таких підходів у внутрішній і зовнішній політиці, які б мінімізували або усували кримінальну активність громадян.

3. Нерепресивна протидія злочинності потребує уникнення поспішних рішень, тимчасових кампаній і гучних обіцянок. Зміна політичної влади не повинна завжати реалізації запобіжних заходів, якщо вони відповідають принципам кримінологічної політики. Можливі певні корективи, доповнення чи зміни, однак реалізацію самої політики, а також відповідних законів, нормативно-правових актів, програм і планів слід продовжувати послідовно.

4. Ефективність кримінологічної політики визначається реальними результатами впровадження діючих програм і планів із запобігання злочинності. Це є незаперечною аксіомою теорії профілактики злочинності. Остання Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007–2009 роки приймалась майже 20 років тому. Як правило результати аналітичної роботи, результати аналізу статистичних даних, наукових висновків та узагальнень мало використовуються в діяльності державних органів та та установ, які повинні формувати та реалізовувати кримінологічну політику в державі.

5. Кримінологічна політика і кримінологічна діяльність є не достатньо цікавою сферою для підприємницької сфери. Державний сектор через значну перевагу поточним питанням більш орієнтований на роботу з результатом, а не на випередження. Останнім часом частково активізується превентивна діяльність по певним напрямкам, зокрема запобігання домашньому насильству, порушенням правил безпеки дорожнього руху тощо. Однак формування цілісної системи заходів із запобігання злочинності необхідно охопити всі верстви населення, зосередившись на виявленні та попередженні конкретних загроз безпеці. Лише за таких умов така діяльність буде превентивною, а не буде, як наразі, боротьба з наслідками.

Наразі, запобігання злочинності є таким же пріоритетним напрямком діяльності суб'єктів, як і розслідування вже вчинених кримінальних правопорушень.

В науковій літературі усталеною є позиція, щодо чотирівневої класифікації суб'єктів запобігання злочинам (О.М. Бандурка і Л.М. Давиденко): 1) суб'єкти, які визначають основні напрями, завдання, форми й методи запобігання та протидії злочинності в країні; 2) суб'єкти, що здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання та протидії злочинності; 3) суб'єкти, які виявляють криміногенні фактори і сигналізують про них; 4) суб'єкти, що безпосередньо реалізують заходи з реагування на окремі злочини, а також заходи щодо послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, зокрема щодо корекції особистісних деформацій та усунення обставин, що їх сформували [1, с. 100].

Крім того, до суб'єктів кримінологічної діяльності в Україні слід відносити державні органи, які визначають державну політику у сфері боротьби (у тому числі запобігання злочинам) зі злочинністю, а саме: – Верховна Рада України; – Президент України; – Кабінет Міністрів України; – органи місцевого самоврядування. До суб'єктів реалізації кримінологічної політики належать: – державні органи, які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання злочинам; – державні органи, які здійснюють правоохоронну діяльність у сфері запобігання злочинам; – органи, установи та організації, окремі громадяни, діяльність яких напряду не пов'язана з запобігання злочинам, водночас реалізація повноважень чи виконання громадянського обов'язку безпосередньо впливає на усунення причин та умов злочинів.

Говорячи про суб'єктів загальносоціального запобігання злочинності, зазначимо, що основну роль відіграють органи і організації, які керують цією діяльністю, організовують її та створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, а також органи місцевого самоврядування) [2, с. 346]. Тобто, до таких суб'єктів з числа органів законодавчої влади належить, передусім, Верховна Рада України, її комітети та народні депутати.

Згідно зі ст. 75 Конституції України, Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади, визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики та створює правову основу загальносоціального запобігання злочинності [3].

Стаття 85 Конституції України посеред інших, закріплює такі повноваження Верховної Ради як визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, а також затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля [4]. Вірно акцентував увагу Голіна В.В., що повноваження парламенту України, як дають йому підстави розроблювати основні напрями боротьби зі злочинністю, формувати законодавчий фундамент для суттєвого впливу на кримінологічну політику держави. Водночас, парламент має можливість, завдяки наділеному функціоналу, сприяти зменшенню кількісно-якісних показників злочинності [5, с. 63].

Наступним ключовим учасником системи запобігання злочинності є Кабінет Міністрів України. Кабінет Міністрів України з іншими органами державної виконавчої влади (місцеві державні адміністрації) здійснюють заходи щодо забезпечення громадського порядку і боротьби зі злочинністю. Відповідно до Конституції України (розділ VI) та Закону України від 27 лютого 2010 року «Про Кабінет Міністрів України» [6], вони також розробляють, контролюють і координують виконання програм запобігання злочинності, організують її наукове супроводження і ресурсне забезпечення. Відповідно до Конституції України Кабінет Міністрів України: 1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України; 2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; 3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування та ін. [5].

Серед суб'єктів загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля важливу роль відіграють органи місцевого самоврядування, які у межах своїх повноважень вони виконують організаційно-управлінські функції. Відповідно до ст. 119 Конституції України місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують: 1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади; 2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян; 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку та ін. [5].

Ключовим учасником запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля є громадські організації та ініціативні групи, які здійснюють моніторинг діяльності підприємств та органів влади, що в процесі діяльності можуть впливати на стан довкілля. Саме громадські організації стоять на захисті прав громадян на здорове довкілля. Крім того, вони активно сприяють підвищенню рівня екологічної свідомості серед населення, а також допомагають зменшити кількість порушень в галузі екології. Саме громадський контроль є невід'ємною складовою забезпечення екологіч-

ної безпеки в Україні. Результатом активності громадських організацій та інших представників громадськості, зростає рівень уваги до проблем екології, підвищується відповідальність бізнесу та державних органів за вплив на навколишнє середовище, зміцнюється контроль за додержанням екологічних норм та законодавства.

Вагомий внесок в реалізацію заходів загальносоціального запобігання екологічним злочинам здійснює Організація Об'єднаних Націй (далі ООН). Зокрема, зв'язок між збройним конфліктом та фінансуванням терористичних актів визнано на рівні Ради Безпеки ООН, якою прийнято низку резолюцій з цього питання. Також, з 1990-х років Рада Безпеки ООН запровадила санкції у зв'язку з незаконними діями озброєних груп, які приймають участь у конфліктах, щодо деяких товарів сировини (включаючи деревину, алмази, корисні копалини, деревинне вугілля і нафту) і видає допоміжні мандати миротворчим місіям у Камбоджі, Центральноафриканській Республіці, Демократичній Республіці Конго, Республіці Кот-Д'Івуар, Ліберії, Сьєрра-Леоне, Сомалі та Південному Судані.

Отже, вищевикладене дозволяє зазначити, що екологічна політика держави та загально соціальне запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля є орга-

нічною складовою національної стратегії соціально-економічного розвитку. Поряд з цим, сучасний стан охорони довкілля вимагає структурного підходу та комплексних рішень в ході забезпечення здійснення державної політики. При цьому використовуються законодавчо-правовий, управлінський, економічний, громадсько-просвітницький механізми. Цілком імпонує думка про те, що реалізація державою комплексної політики у сфері екології «має слугувати зміцненню природно-ресурсного, інтелектуального й економічного потенціалу держави у вирішенні глобальних і національних екологічних проблем» [7]

Висновки. Таким чином, підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що загальносоціальне запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля утворює собою діяльність, спрямовану на створення умов, які мінімізують ризики екологічних правопорушень через підвищення екологічної культури, удосконалення законодавства та розвиток інфраструктури. Такі заходи мають системний характер і включають освітні, економічні, правові, організаційні та технічні аспекти. Реалізація заходів загальносоціального запобігання реалізується суб'єктами, які уповноважені визначати державну політику у сфері охорони довкілля та забезпечувати її реалізацію

ЛІТЕРАТУРА

1. Шаблюстий В.В. Деякі особливості протидії корисливо мотивованій організованій злочинності в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 34 (73) № 5 2023. С. 97-100.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «ІнЮре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
3. Колб О.Г., Кондратініна В.В. Сучасний зміст загальносоціального запобігання злочинам в Україні. *Право і суспільство*. URL : <http://pravoisusilstvo.org.ua/>.
4. Конституція України. 8 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / Голіна В.В. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. – 120 с.
6. Про Кабінет Міністрів України. Закон України 27 лютого 2014 року № 794-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.
7. Буканов Г. М. Стратегічні інструменти реалізації державної екологічної політики в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. № 2 (22). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02\(22\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02(22)/7.pdf)